

следване на човека, като подчинява на интелекта това, което в предшествуващата литература се смяташе за предмет на интуицията.

С ерудцията, позната от други негови публикации, се отличават наблюденията на С. С. Аверинцев върху някои византийски експерименти с жанровата форма на класическата гръцка трагедия. В сборника са поместени и статии от В. А. Старостин за фолклора, от акад. М. П. Алексеев за източниците на идилията „Ханс Кюхелгартен“ от Гогол, от С. С. Конкин за Писарев и античността, от С. А. Орлов за епископ Дамаскин, забравен руски учен, преводач на „Ричард III“ от Шекспир. Всичките имат своите научни качества, но са по-далеч от интересите на българския читател.

Сборникът „Проблеми поэтики и истории литературы“, привидно нехомогенен и с академичен юбилеен характер, изтъква убедително признанието на светското литературознание към голямото дело на М. Бахтин, а същевременно поставя редица интересни проблеми в съвременното осветление.

Йордан Василев

„ЖИВОТ С КНИГИ. 1942—1972“

от ТОДОР БОРОВ

Изд. „Наука и изкуство“, 392 с.

Искам още в самия увод на рецензията си за сборника на Тодор Боров „Живот с книги. 1942—1972“ да подчертая, че знанието ми в областта на библиографията са твърде любителски. И вероятно жестът ми би бил съвсем дързък, като се има пред вид, че авторът е всепризнатият ни голям специалист в този сектор на научни занимания, ако — слава богу — предлаганата книга с негови статии и изследвания не беше така пъстра и разнообразна в своето съдържание и ако в края на краищата не напускахе многократно специфичната територия на библиографската дейност. Разбира се, сериозният човек изобщо не може да си представя съществуването на истинското литературознание без солидната основа на библиографските проучвания, но в случая книгата на Тодор Боров е богата на страници, които имат и пряко отношение към литературната история и критика, които на право могат да бъдат окачествени като принос в този аспект. В същност тоя характер на сборника дава точна, явна представа за ролята и мястото на автора си в нашия културен живот.

Като тръгва от своята огромна любов към печатаното слово, той преминава през фазите на проучването на историята на книгата, на нейното съхраняване, на научния ѝ опис,

за да достигне и до вникване в същината на текста. Или, както сам отбелязва в предговора, „ако искаме да се изразим с малко по-научна терминология, пътят върви приблизително така: читател — библиофил — библиотекар — библиограф — книговед“. Ще направя само едно пояснение: Тодор Боров и книговед не само в широкия смисъл на това понятие, но той изпитва органично влечение към художествената книга и към книгата, която изследва художествения творчество. Ето в този смисъл той принадлежи и на българската литература. Затова не е никак странно, че вече години наред той е член на Съюза на българските писатели. Още от ранни младини, от времето, когато у нас започва да излиза първият литературен вестник „Развигор“, той е свързан най-тесно с авторите и процесите на родното литературно развитие.

Нанстина не е от оперативното намесващите се, от ония, които раздават оценките и сочат направленията, но той допринася за създаването на общия климат, на цялостната творческа атмосфера. От една страна, неговите изследвания оказват влияние на писателите с това, че спомагат за разширяване на духовния им кръгозор, че им припомнят за принадлежността ни към една обща славянска културна общност, че ги насочват към усвояване на творческите и граждански „уроци“ на големите майстори, особено от класическата руска литература (показателни в този аспект в книгата са работи като „Руската литература на XVIII в. в България през епохата на Възраждането“, „Гогол в България“, „Чехов“, „Вазов в славянските литератури“ и др.). От друга страна, със своя пиетет към факта, към научната точност и добросъвестност, към подробното и пълно познаване на материята Тодор Боров влияе несъмнено и на литературоведението, като спомага за откъсването му от нехайните и произволни трактовки, от свободните съчинителствувания, допринася за приземяването му, за изработването на чувство на уважение към труда на предходниците. . .

Тук искам особено да подчертая и значението на неговите усилия за съхраняване на автентичния дух на литературния текст, на тая първооснова, от която започва работата на история и критика. Обширната му студия „Издания на Христо Смирненски“ разкрива не само сблъсъците с фашистката цензура и с реакцията, когато в условията на буржоазната държава неколцина ентусиасти во главе с Тодор Боров искат да поднесат на читателите пълния, неподправен творчески образ на великия пролетарски поет, но тя показва и отсъствието на каквито и да било традиции в научното, академично издаване на книжовното наследство. Много по-лесно е на теория да се прокламираат неговите принципи (и вероятно това Тодор Боров би сторил не по-зле от мнозина!), ала трудното е да се осъществят на дело. По този начин оба-

че въпреки мъчнотията, въпреки неизбежните грешки на пионерството се полагат основите на пътя, по който ще крачат другите, идващите.

Известна е народната мъдрост, че всеки дърпа чергата към себе си. Долавям, че и аз, като чета сборника „Живот с книги“, също дърпам „чергата“ към себе си, към въпросите, които са ми близки, към които имам отношение. По този начин изпускам редица ценни страни на книгата на Тодор Боров, особено ония принципиални работи в нея, които ратуват за по-нататъшно движение в библиографското и библиотечно-карско дело, които допринасят за поставяне на нещата в тях области на още по-солодни научни основи. Тук се разработват и методологически проблеми, дават се и ценни конкретни указания и препоръки, влиза се в остра полемика с някои защитници на рутината, с някои престахотвачи, които и тук, както навсякъде, също паразитствуват и поставят бариери пред експеримента, пред търсенето. В битките Тодор Боров е губил някои сравнения, но това ни най-малко не го е отчаяло, не е охладило ентузиазма му, не е укротило енергията му. Личи от редица статии в сборника му, особено от някои, които са написани с истинска публицистична страст и задъханост, че той не може да се примири със закриването на Библиографския институт и с прехвърляне на функциите му към Народната библиотека. А още по-ясно личи, че това не е заради някакво нагърнено честолюбие или заради сантиментални съображения, защото този институт е негова рожба и дълги години го е ръководил, а защото ред от големите задачи, които стоят пред българското библиографознание, не се изпълняват, не се довеждат докрай. Аргументите са толкова силни, че човек не може да не им вярва, но те издават и една будна обществена съвест, издават личност с високо съзнание за гражданска отговорност, за дълг. В тях присъствува, макар и никъде да не се декларира пряко, едно морално право да се говори така загрижено, откровено, честно. Това право не е получено с научните звания и титли, а то е извоювано с труд и талант от Тодор Боров. Ако той е написал в корицата на сборника си, че животът му е преминал и преминава с книгите, че е посветен на тях, това не е просто само една фраза. Това е истина. Но истина в един широк смисъл. Защото книгите не са задоволявали само личните му духовни нужди, не са благоприятствували за оформянето на собствената му индивидуалност, но защото преди всичко той е от хората, които приучват българската общественост да живее с книгите, да черпи от богатствата им, да умее да се ориентира в сложния им и необятен свят, да ги съхранява и за бъдещето, за да предаде и на потомците тяхната мъдрост, без която не би имало движение напред, не би имало прогрес.

Оставих за накрая онова, което лично на

мен най ми допадна в сборника на Тодор Боров и заради което в същност се реших да напиша тази рецензия. Не е кой знае колко трудно да се досети човек, че става дума за страници в книгата, които са най-близки до собствените ми занимания, за страници, които ни връщат в литературната ни история, към образите на хора, които са със значителен влог в тази история. Касае се за няколкото работи, които са посветени на Елин Пелин, и за онова, което е написано за Александър Балабанов и за което ми е приятно да си спомня, че бях един от „провокаторите“ за появяването му. Преди няколко години работех във вестник „Литературен фронт“ и по повод на предстояща годишнина на популярния някога, а за жалост позабравен в по-ново време професор по класическа филология, реших да потърся не друг, а един от хората, които най-добре го познават, които са били рамо до рамо с него в литературния и в житейския му път. Това без колебание беше Тодор Боров. Статията излезе във вестника като два подлистника на предпоследната и на последната страница. Сетне, разширена, допълнена, тя придружаваше и първия том на изданието на съчиненията на Александър Балабанов, подготовено под редакцията на Тодор Боров. Сега е включена и в самостоятелната книга. Не знам как да определя в жанрово отношение написаното за Балабанов — дали е портрет, дали е спомен, дали е биография. Но това не е и най-важното, защото ценното е друго — че лични впечатления, тълкувания на делото му, детайлно проучени факти и свидетелствувания се впитат в едно цяло, за да бъде нарисувана сложният, богат и неповторим образ на една от най-колоритните фигури в националния ни културен живот, на човека и твореца, който ни е оставил разпиляни скръвнина на духа. В този смисъл написаното за Балабанов ми напомня за очерците на Корней Чуковский, разказващи за негови съвременници, в които също е налице една истинска амалгама от критически прозрения и от мемоарни наблюдения, за да бъдат изградени в последна сметка живи човешки характери, а не някакви музейни реликви, музейни бюстове. Може би някой ще оспори отделни моменти от написаното за Александър Балабанов, а също и за Елин Пелин, но възможно ли е да бъде безпристрастен, неутрален към тях онзи, който е делил скърбите и радостите им?! Неутрално, обективно ще пишат други, най-вече ония, които не са ги познавали, но трябва да сме благодарни, че е на път да се изживее оная максималистичност, която не разрешаваше пристрастие, личен съгъл на оценка. Мисля, че не бива да подценяваме повече читателите, да им отнемеме правото сами да се ориентират верно в литературните факти и процеси.

Позволих си едно по-дълго отклонение, в което разказах и за ролята си на „провокатор“, за да се роди хубаво написаният, богат

на документални факти и на верни наблюдения портрет на Александър Балабанов не за друго, а защото още помня как се „опъваше“ Тодор Боров, как изповядаше, че не обича спомените, че има други, належащи, важни задължения. По-късно с молбата да напише нещо подобно за друг наш писател, когото също познава и цени, ударих „на камък“. И жалко! Може само да съжалява човек, че Тодор Боров не е написал и не иска да напише и други страници като тези за Александър Балабанов. Изказвам публично това съжаление и с тайната мисъл, че все пак изкушението ще проникне в него и той ще му се поддаде. Знам, че тогава в нашата литература той ще има по-голям принос и като вещ познавач не само на книгите, но и на тия, които ги създават. . .

Атанас Свиленов

„ВЪПРОСИ НА ЛИТЕРАТУРНАТА ТЕОРИЯ“ от ИВАН ПОПИВАНОВ

Изд. „Народна просвета“, 1973. 192 с.

В нашата литературна наука винаги се е чувствувала необходимостта от едно цялостно и задълбочено разглеждане на основните въпроси в литературната теория, което да включва изясняването на понятията и развитието на процесите в тяхната историческа изменчивост. Наистина по отделни проблеми и спорни пунктове в последните години се появиха доста мнения предимно с полемичен акцент. Но техният фрагментарен характер, създавайки смислови и стилови разногласия, е далече от възможността да даде профила на систематизираната теория. Безспорно в областта на литературознанието за научни открития рядко се говори, но едновременно с това не може да се отрече необходимостта от разясняване на основните литературоведски понятия във философско-исторически аспект, от доуточняване на съдържанието и същността им, и най-вече от уплътняването им с фактически материал от българската литература.

Поради това немалък интерес заслужава новата книга на Иван Попиванов „Въпроси на литературната теория“. Бих желала да отбележа, че авторът е от малкото български литературоведи, които предпочитат изясняването на понятията пред личните спорове и драстични обвинения. Книгата е написана на популярен и достъпен език, което също е предимство. Понякога дори и речниците за чужди думи в българския език са безсилни пред някои употребявани от литературните теоретици термини.

През 1972 г. излезе книгата „Проблеми на литературния жанр“ от същия автор. Там обстойно се проучва жанрът като основна всеобхващаща категория, изясняваща в единство признаците на диференциация и класификация. В конкретно-исторически подход се разглежда същността на литературните жанрове и жанрови форми, обусловеността на жанровата структура от външни и от специфично художествени фактори. Или по-точно съвременното състояние на литературните родове и видове се проследява във връзката и зависимостта на художествената форма от цялостното обществено-културно развитие, от творческия метод и литературното направление. След опита за обща класификация авторът спира вниманието си поотделно на въпросите: същност на лирическата творба, епическо интерпретиране, драматичност и сценична структура, синтезирани форми.

Преди да разгледам някои от по-интересните проблеми, разработени във „Въпроси на литературната теория“, смятам за необходимо да подчертая една от най-положителните страни на изследването, а именно, че теоретическите обобщения са илюстрирани с конкретен материал предимно от произведенията на наши писатели и поети.

Новата книга на Иван Попиванов започва с изясняване на понятията „литературна творба“ и „литературен анализ“. Тя носи проблемите на сложната взаимовръзка между съдържание и форма в литературното произведение, утвърждавайки тяхното единство и противопоставяйки се на механичното им разграничаване. След като подчертава, че към сюжета спада вътрешното, същностното в произведението, а формата е външният облик, очертаванията, авторът обобщава: „Чрез изразите и думите се предава определен смисъл, характеризира се нещо и същевременно те имат конструкция, звуково оформление, специфични съчетания на отделни елементи, продължителност, начало и завършек, интонация.“

В по-нататъшното развитие на мисълта си Попиванов взема определен становище към някои противоречиви схващания за разглежданите въпроси. Спира се по-подробно на някои от позициите на Юрий Лотман, изразени в изследването му „Структура художественото текст“, които според Попиванов влизат в дисонанс с общоприетите постановки. Бих отбелязала, че доста наши автори се отнасят с недоверие към структурния анализ, страхувайки се може би от фонетичното съзвучие с идейно-философското течение структурализъм. Структурният анализ разглежда едно произведение като цялост и даденост, а всеки текст безспорно притежава някаква структура, която определя до голяма степен неговия профил. В повечето случаи само неадекватността в употребата на понятието „структура“ е изходно начало за доста спорове. Специално у Лотман структурата е системно единство, при което съотношените до съставните елементи е от такъв порядък,